

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتاب معلّم

(راهنمای تدریس)

کار آفرینی

(کلیه رشته‌ها)

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کار دانش

نام کتاب : کتاب معلّم کار آفرینی - ۵۵۴/۴

مؤلفان : محمد عزیزی، محمود احمدپور

اعضای کمیسیون تخصصی : نبی‌الله مقیمی، بتول عطاران، زهرا مهین‌پور، علی حسینی‌خواه، گیتی شیروانی و محمد عزیزی

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی

تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن : ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کدپستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وب سایت : www.chap.sch.ir

مدیر امور فنی و چاپ : لیدا نیک‌روش

صفحه‌آرا : خدیجه محمدی

حروفچین : کبری اجابتی

مصحح : رعنا فرج‌زاده‌دروئی، فاطمه صغری ذوالفقاری

امور آماده‌سازی خبر : فریبا سیر

امور فنی رایانه‌ای : حمید ثابت‌کلاچاهی، ناهید خیام‌باشی

ناشر : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران : تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

تلفن : ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی : ۳۷۵۱۵-۱۳۹

چاپخانه : خجسته

سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ اول ۱۳۹۴

حق چاپ محفوظ است.

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۵-۲۰۷۳-۴ - ISBN 978-964-05-2073-4

فهرست مطالب

۱- مقدمه

۲- سخنی با همکاران گرامی

۳- کلیات تدریس کارآفرینی

فصل ۱ : موفقیت ۱

فصل ۲ : برنامه‌ریزی مسیر شغلی ۱۵

فصل ۳ : انواع کسب و کار ۲۱

فصل ۴ : کارآفرینی ۲۹

فصل ۵ : اصول راه‌اندازی کسب و کار ۳۹

فصل ۶ : بازاریابی ۵۴

فصل ۷ : خلاقیت ۶۲

فصل ۸ : جایگاه مشتری در ذهن فروشنده ۷۲

فصل ۹ : امور مالی کسب و کار ۸۰

فصل ۱۰ : مدیریت کسب و کار ۸۴

فصل ۱۱ : طرح کسب و کار ۹۵

۱- مقدمه

آموزش کارآفرینی در دوره دبیرستان درس ویژه‌ای به منظور ارائه دانش و مدل ذهنی کارآفرینانه جهت راه‌اندازی کسب‌وکار می‌باشد که مکمل سایر دروس برای دانش‌آموزانی است که مهارت‌های فنی و حرفه‌ای خاصی را آموزش می‌بینند.

با کم شدن فرصت‌های استخدام در بخش‌های دولتی و افزایش دانش آموختگان در سطوح مختلف، عرضه افراد جویای کار چند برابر نیاز بازار کار برای استخدام گردیده است. بنابراین ضروری و حیاتی است که دانش‌آموزان به سمتی هدایت شوند که در آن به جای استخدام و حقوق‌بگیری در مسیر شغلی خود، خویش فرمایی و کارآفرینی برایشان هموارتر گردد. در این صورت علاوه بر تأمین خدمات و کالاهای مورد نیاز جامعه، مشاغل مولد و درآمدزایی نیز خواهند داشت.

در این کتاب سعی شده است روش‌های جدید آموزشی برای مفاهیم پایه و کلیدی کارآفرینی ارائه گردد تا توانایی‌ها و قابلیت‌های کارآفرینی دانش‌آموزان همانند خوداتکایی، اعتماد به نفس، در دانش‌آموزان تقویت شده تا از کارآفرینی به عنوان مسیر شغلی پایدار در میان سایر مشاغل انتخابی در سبب شغلی خویش داشته باشند.

راه‌اندازی و مدیریت موفقیت‌آمیز کسب و کار مستلزم تجهیز فرد به دانش، مهارت‌ها، توانایی‌ها، نگرش‌ها، ارزش‌ها، پیش‌آمدگی‌های خاص کارآفرینانه می‌باشد. بنابراین آموزش و پرورش بایستی فرصتی را فراهم نماید که از طریق آن دانش‌آموزان با در نظر گرفتن توانایی‌ها، نقاط قوت و ضعف خویش در شناسایی فرصت‌های کسب و کار به عنوان ایفاگران نقش مهم، مسئول زندگی خود باشند.

دانش‌آموزان در این مسیر با مراحل مختلف کسب و کار مانند شکل‌گیری ایده کارآفرینی و شناخت نیازهای جامعه به کالاهای خدمات تا تأمین منابع، سازماندهی محل کار، بازاریابی کالا یا خدمات و در نهایت تدوین طرح کسب و کار آشنا و هدایت می‌شوند.

در هر مرحله دانش‌آموز تشویق می‌شود که چگونه مهارت‌های خویش را کشف و جهت برآوردن نیازهای جامعه شکوفا سازد. در این برنامه استقلال طلبی از طریق خلاقیت و نوآوری تشویق شده و مزایای کار گروهی و تعاونی از مجرای موضوعات و فعالیت‌های گروهی منتخب نشان داده می‌شود.

برای دانش‌آموزان دوره دبیرستان آموزش مهارت‌های کسب و کار و کارآفرینی کمک می‌کند تا بتوانند دانش و مهارت‌های آموخته شده در مدرسه را به دنیای کار و بازار انتقال دهند. علاوه بر آن با تقویت و توسعه مهارت‌های کارآفرینانه، خوداتکایی اقتصادی در آنان افزایش یافته و با ایفای نقش مهم در جامعه منجر به کاهش فقر و بی‌عدالتی می‌گردد.

۲- سخنی با همکاران گرامی

هدف عمده این کتاب راهنما کمک به تسهیل فرایند آموزش و یادگیری کارآفرینی جهت تشویق بیشتر دانش‌آموزان دوره دبیرستان به سمت و سوی کارآفرینی به عنوان مسیر شغلی پایدار می‌باشد. جهت رسیدن به این اهداف، لازم است دانش‌آموزان با کسب مدل ذهنی کارآفرینانه، مهارت‌های پایه برای راه‌اندازی کسب‌وکار را نیز یاد بگیرند. از شما معلمان بزرگوار در آموزش و یادگیری این درس همانند سایر درس‌های دیگر انتظار می‌رود که با ارائه راهنمایی‌های قابل توجه در موضوعات مختلف باعث ارتقا و توسعه توانایی‌های دانش‌آموزان به عنوان کارآفرینان آینده باشید. این موضوع مستلزم آن است که به آنان کمک کنید مهارت‌های پنهان کارآفرینی خود را شناسایی کرده، برای یک کسب‌وکار کوچک طرح و برنامه داشته و به این نکته پی ببرند که می‌توانند نقش فعال و مهمی در اقتصاد محله و جامعه خود داشته باشند. علاوه بر این از شما انتظار می‌رود از سایر منابع و مراجع مرتبط و در دسترس در زمینه راه‌اندازی و مدیریت کسب‌وکار برای دانش‌آموزان استفاده کنید.

شما معلمان کارآفرینی در نقش هدایت‌گر به دانش‌آموزان کمک می‌کنید به این نکته پی ببرند که لازم است نگرش‌های خویش را نسبت به کار و شغل تغییر داده تا به موجب آن فعالیت‌های خودجوش و مستقل در کسب‌وکار مرتبط با دانش و مهارتی که یاد گرفته‌اند جهت امرار معاش خودشان استفاده کنند. بنابراین شما بایستی فضای ارتباطی و تعاملی آزاد در کلاس فراهم کرده و تأکید نمایید که همه دانش‌آموزان در فعالیت‌ها و تمرینات یادگیری همراه و شریک لازم و کاملی هستند. هر دانش‌آموزی بایستی این احساس را داشته باشد که نقش ارزشمندی در اثربخشی درس کارآفرینی دارد.

لازم است دانش‌آموزان نسبت به این موضوع آگاه شوند که با ایفای نقش فعال اقتصادی می‌توانند رهبران خوبی برای جامعه خویش در آینده باشند. بنابراین آنان بایستی با جو و شرایط کسب‌وکار محلی آشنا شده و درباره فعالیت‌های خاص مورد نیاز برای راه‌اندازی و مدیریت کسب‌وکار محلی دانش و مهارت‌های خود را افزایش دهند.

به این نکته نیز باید اشاره کرد که با وجود آنکه سعی شده است در این کتاب راهنما شرایط و امکانات محلی و بومی مورد توجه واقع شود، دستورالعمل‌ها و رهنمودهای ذکر شده انعطاف پذیر بوده و مجموعه‌ای از راهنمایی‌هایی است که در هر مرحله و شرایط و موقعیت‌ها، بومی و محلی گردد. موضوعات، و مواد درسی مطابق با نیازهای گروه دانش‌آموزان و زمینه محلی می‌توان اضافه یا کم کرد. جهت مشارکت فعال دانش‌آموزان می‌توان از آنها درخواست کرد که گروه‌های ۲-۳ نفری تشکیل دهند. در این صورت معلم مزایا و معایب کارگروهی را نیز برای آنان بازگو می‌کند. در طی فرایند آموزش این درس دانش‌آموزان در گروه‌های مختلف ممکن است ایده‌های گوناگون کسب‌وکار در قالب فردی و گروهی در آنان شکل گرفته و در طی سال تحصیلی درباره این ایده‌های مختلف با همدیگر بحث و بررسی نموده و در نهایت از طریق تدوین طرح کسب‌وکار، ارزیابی و به عمل نزدیک‌تر گردد.

شما معلمان بایستی مطمئن باشید که گروه‌های شکل گرفته در درون و بیرون هماهنگ بوده و شخصیت‌ها و توانایی‌های مختلف دانش‌آموزان یک گروه را تکمیل و یادگیری را اثربخش نماید. جهت رسیدن به هم افزایی خلاق در نتایج می‌توان از نگرش‌های مختلف دانش‌آموزان بهره جست. چنین رویکردی عملی بایستی با درگیری و مشارکت فعال در تمرینات خلاقانه دانش‌آموزان که با زندگی اقتصادی آنان نیز ارتباط خواهد داشت، اشتیاق و علاقه را در آنان افزایش دهد. مزیت عمده چنین آموزش‌ها و یادگیری‌ها برای دانش‌آموزان بالا بردن رفاه و سطح زندگی‌شان خواهد بود.

مهم‌ترین خصوصیات و ویژگی‌های معلم کارآفرینی شامل چه چیزهایی است؟

معلمان کارآفرینی در مقایسه با معلمان سایر دروس از توانایی‌ها و قابلیت‌های ویژه‌ای بایستی برخوردار باشند که مهم‌ترین آنها

عبارتند از :

- ✓ اعتماد به نفس بالا و دارای جرأت بیشتر در امور مختلف
- ✓ سرسخت و محکم در راه رسیدن به اهداف یادگیری دانش آموزان
- ✓ مسئولیت پذیر و دارای حس تعهد درونی نسبت به دانش آموزان
- ✓ آغازگر و منشأ ایده‌های جدید
- ✓ دارای پشتکار و استقامت زیاد در برابر سختی‌ها و مشکلات
- ✓ انجام کارها با اشتیاق و علاقه شدید
- ✓ موفق در رسیدن به اهداف خود و سازمان
- ✓ چالش طلب و آماده مواجه با تغییرات دائمی و مستمر
- ✓ پیوسته به دنبال یادگیری مهارت‌های جدید
- ✓ داشتن رویکرد و نگرش مثبت به کار و زندگی
- ✓ احساس نیاز به اینکه فرهنگ کارآفرینی را در تمام حوزه‌های آموزش و پرورش ترویج و انتقال دهد.

لذا از شما معلمان کارآفرینی انتظار می‌رود حداقل بایستی دو مورد از اقدامات زیر را انجام دهید :

- ۱- بر تمایلات و نگرش‌های منفی خویش پیروز شده و همواره سعی کنید نسبت به امور کسب و کار خوش بین باشید. چرا که افراد بد بین نسبت به آینده معمولاً کسب و کاری را شروع نمی‌کنند.
- ۲- با دنیای بیرونی درگیر شوید. یعنی اینکه بدانید در جامعه کسب و کار چه اتفاقی می‌افتد و شما نیز جزئی از این جامعه پویا باشید.

بنابراین از شما معلمان محترم انتظار می‌رود با برقراری ارتباط با دنیای کسب و کار ضمن معرفی نمونه‌های واقعی کارآفرینی برای دانش آموزان، زمینه انتقال تجربیات دست اول را برای یادگیرندگان فراهم آورید.

ساختار این کتاب پس از مطالعه فراوان و بررسی کتاب‌های راهنمای معلم در سطوح بین المللی و همچنین کسب نقطه نظرات کارشناسان آموزشی تنظیم شده است. بنابراین سعی شده است با ارائه الگوهای متفاوت مشارکت هر چه بیشتر دانش آموزان را در کلاس درس فراهم نماید. در اینجا به شرح مختصر هریک از عناوین مطرح شده در این کتاب پرداخته می‌شود.

چگونگی استفاده از این کتاب

کتاب معلم شامل شرح کامل موضوعاتی است که در کتاب شاگرد گنجانده شده است. هر بخش از کتاب معلم با دانستنی‌ها و تجربیات قبلی دانش آموزان و مقدمه کوتاهی به منظور ارائه هدف آن بخش آغاز می‌شود. هدف‌های هر بخش در حقیقت مفاهیمی است که دانش آموزان باید طی دروس آن بخش دانش آموزند. اما هرگز نباید سعی شود که دانش آموزان مفاهیم را به صورت جملاتی که در این کتاب بیان شده است به خاطر بسپارند و پاسخ پرسش‌های کتاب را طوطی وار یاد بگیرند.

به منظور یادآوری مطالب علمی و تذکر برخی از نکات روان‌شناسی و قادر ساختن معلم به گسترش مفاهیم و پاسخ دادن به پرسش‌های دانش آموزان مطالبی تحت عنوان «دانستنی‌هایی چند برای معلم» در آغاز همه بخش‌ها آورده شده است. شایسته است که معلم قبل از شروع به تدریس هر بخش این مطالب را به دقت مطالعه کند. این مطالب بدان معنی نیست که معلمان از

معلومات و مطالعه مستمر غافل شده و در جریان، اخبار و مسائل روز کسب و کارها و روندهای آن نباشند.

در روش تدریس هر درس ابتدا مفاهیمی که در آن درس مورد بحث است و سپس نمونه‌ای از پرسش‌های مربوط به هر درس (فعالیت‌ها) ذکر شده است. بدیهی است که معلم نباید خود را به نوع و تعداد این پرسش‌ها محدود کند، بلکه تا آنجا که لازم می‌داند، باید پرسش‌هایی از آن قبیل، با توجه به مفاهیم و رشته تحصیلی و محیطی که در آن قرار دارند، به عمل آورد و اطمینان حاصل کند که کلیه دانش‌آموزان مفاهیم درس را به خوبی درک کرده‌اند.

همانگونه که در نمونه سؤالات و تمرینات یادگیری نیز وجود دارد، در آموزش هر درس نباید تنها به خواندن متن و طرح سؤال اکتفا کرد، بلکه باید دانش‌آموزان را به بیان تجربیات شخصی خود و اطرافیانشان تشویق کرد و نظرات آنان را درباره مفاهیم دروس به دقت گوش داد و راهنمایی لازم را ارائه نمود.

ضمناً چون محتوای همه درس‌ها چه از نظر نوع و چه از نظر مقدار مطالب یکی نیست، گاه اتفاق می‌افتد که مطالب یک درس در یک جلسه تمام می‌شود و گاهی دویا چند جلسه برای تدریس آن وقت لازم است. بنابراین باید در آغاز هر درس تعداد جلساتی که برای تدریس آن درس لازم است پیش بینی شود.

فعالیت‌های خارج از کلاس برای یادگیری

رفتن به گردش و بازدیدهای کسب و کار و تهیه گزارش به عنوان یکی از بهترین روش‌ها در آموزش کارآفرینی جهت افزایش انگیزه و تأثیرگذاری پیشنهاد شده است. برای گردش علمی امکانات زیادی وجود دارد. از هر موقعیتی می‌توان در این باره استفاده کرد. مثلاً دانش‌آموزان را در یک کسب و کار یا شرکتی به مشاهده نحوه برخورد با مشتری، تأمین مواد اولیه، فروش و غیره که مورد بحث است هدایت نمود.

فعالیت‌ها و گزارش‌های خارج از کلاس باید به قسمتی دقیق طرح ریزی شود که دانش‌آموزان بدانند در آن فعالیت چه چیزهایی را مشاهده خواهند کرد. تجربیات خارج از کلاس منجر به یادگیری ماندگار می‌شود.

فعالیت‌ها و گزارش‌های خارج از کلاس وقتی در آموزش و یادگیری مؤثر واقع می‌شود که هر دانش‌آموز خود فعالیتی انجام دهد و ذوق خود را در گردآوری اطلاعات لازم به کار اندازد. این مجموعه هرچند ساده و ابتدایی باشد به عنوان نقطه آغازی برای انجام دادن کارهای علمی و عملی به شمار می‌آید.

پاسخ دادن به پرسش‌های دانش‌آموز: بهتر است به پرسش‌های دانش‌آموزان پاسخ‌های مناسب داده شود. به پرسش‌های دانش‌آموزان نباید بلافاصله و مستقیماً پاسخ داد. شاید بعضی از معلمان برای خوشایند دانش‌آموزان، به بسیاری از پرسش‌های آنان مستقیماً پاسخ دهند. چنین روشی در پاسخ دادن مستقیم به پرسش‌های دانش‌آموزان آنان را به تجربه، مشاهده و تفکر در جهتی که به پاسخ مطلوب برسند برانگیزد و به دانش‌آموزان امکان دهد تا توانایی خود را در یافتن پاسخ به پرسش‌های خویش آزمایش کنند. دانش‌آموزان باید اعتقاد پیدا کنند که دامنه آموختنی‌های آنان محدود به مطالب کتاب نیست و در پیش خود نیز می‌توانند مطالبی بیاموزند و زمانی را که برای خودآموزی صرف می‌کنند به هدر نرفته است. بدیهی است که برای حصول به این منظور معلم باید با کنجکاوی و جویندگی دانش‌آموزان همگامی نشان دهد. و تلاش و کوشش آنها را در جریان ارزشیابی (نمره دادن) مورد نظر قرار دهد. به‌طوری که دانش‌آموزان احساس کنند که در ارزشیابی «فعالیت‌های اکتشافی و فرایند یادگیری» در مقایسه با «آزیرکردن مفاهیم» نقش بیشتری دارد.

هدف از پرسش‌ها و فعالیت‌هایی که در کتاب دانش‌آموز و در پایان هر درس آورده شده این است که دانش‌آموزان و

معلمان با نمونه پرسش‌هایی که با مفاهیم اصلی درس ارتباط دارد و می‌توان در آن زمینه طرح کرد، آشنا شوند. بنابراین به هیچ وجه معلمان نباید تنها به آن پرسش‌ها اکتفا کنند یا پاسخ آنها را در کلاس به دانش‌آموزان دیکته کنند و سپس برای امتحان از دانش‌آموزان بخواهند که پاسخ‌ها را طوطی وار و کلمه به کلمه حفظ کنند. برعکس معلمان محترم باید با توجه به نحوه این پرسش‌ها و براساس مفاهیم اصلی هر درس و فعالیت‌هایی که دانش‌آموزان به راهنمایی کتاب و معلم در کلاس درس و یا خارج از آن انجام داده‌اند، به ابتکار خود در امتحان پرسش‌هایی نظیر این طرح کنند. این روش علاوه بر آنکه علاقه دانش‌آموزان را به یادگیری و درک صحیح مفاهیم علمی افزایش می‌دهد، سبب رشد و پرورش قدرت ابتکار و نوآوری آنان نیز خواهد شد. جهت یادگیری عمیق در بعضی از موضوعات تمرینات تکمیلی بیشتری در کتاب معلم آورده شده است که معلمان می‌توانند از آنها نیز در راستای یادگیری دانش‌آموزان استفاده کنند.

۳- کلیات تدریس کارآفرینی

الف) اهمیت کارآفرینی

بطور کلی می‌توان گفت که مدارس دو وظیفه مهم برعهده دارند: یکی انتقال معلومات، دانش‌ها، مهارت‌ها و بارور کردن استعداد دانش‌آموزان جهت شکوفایی و دیگری کمک به جامعه‌پذیری آنها. دانش‌آموزان با طی دوره‌های مختلف تحصیلی تدریجاً صاحب مهارت‌ها و تخصص‌هایی می‌گردند که حاصل این تخصص‌ها از طرفی در خدمت شخص متخصص و از طرف دیگر در خدمت جامعه قرار می‌گیرد و موجب تعالی زندگی اجتماعی خود و دیگران می‌گردد. آموزش یک راهبرد بنیادی برای تغییرات روان‌شناختی و اجتماعی انسان‌ها جهت صنعتی شدن و توسعه به شمار می‌رود. چنانچه افراد یک جامعه ویژگی‌های کارآفرینی نداشته باشند و یا این ویژگی‌ها در آنها ضعیف باشد؛ می‌توان از طریق آموزش کارآفرینی این موضوع را جبران نمود. یادگیری کارآفرینی از یک طرف موجب شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌ها می‌شود و از طرفی دیگر با راه‌اندازی کسب و کار و یا توسعه کسب و کارهای موجود و با ایجاد ارزش و رفاه موجب توسعه جوامع محلی، منطقه‌ای، استانی، ملی و بین‌المللی می‌گردد. آموزش کارآفرینی برای دانش‌آموزان دبیرستان می‌تواند به خاطر دلایل زیر مهم باشد:

□ توسعه اقتصادی به تکنولوژی در سطح بالا و کارآفرینی بستگی دارد. یعنی اینکه اقتصاد توسعه یافته در گرو وجود محصولات با فناوری بالا و ایجاد کسب و کارهای جدید است.

□ ایجاد شغل و رفاه در جامعه؛ بدیهی است که شغل منتج از کسب و کار است. یعنی برای ایجاد شغل باید کسب و کار راه‌اندازی نموده و یا کسب و کارهای موجود توسعه پیدا کنند.

□ توسعه مهارت‌های فردی نسل آینده نوآوران فناوری و مدیران؛ مهارت‌هایی که برای کارآفرینی لازم و ضروری هستند در کار و زندگی عادی نیز باعث موفقیت بیشتر فرد می‌گردند.

□ ارائه فرصتی برای ایجاد روابط قوی بین نظام آموزشی و جامعه کسب و کار؛ کارآفرینی معلمان و دانش‌آموزان را با دنیای بیرون و کسب و کار بیشتر آشنا می‌سازد.

□ فراهم آوردن فرصتی عظیم برای تأثیرگذاری بر قشر دانش‌آموز جهت شرکت در فعالیت‌های اقتصادی. آموزش و پرورش هر کشوری به صورت مستقیم بخش عظیمی از جمعیت و بطور غیرمستقیم تقریباً کل جمعیت را تحت پوشش قرار می‌دهد. بنابراین فرهنگ سازی کارآفرینی از طریق این نهاد بی‌بدیل است.

بنابراین دانش‌آموزان باید آموزش‌هایی ببینند که مهارت‌های شغلی آنها تقویت شود و برای حرفه‌های گوناگون آماده شوند به همین جهت جوانان ما به مهارت‌های خلاقیت، نوآوری، کارآفرینی، و تغییر نگرش در مورد کار و استخدام نیازمندند. کارآفرینی علاوه بر تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم در ایجاد شغل، نقش بسزایی در بالا رفتن وضعیت اقتصادی و اجتماعی جامعه خواهد داشت.

ب) هدف از تدریس کارآفرینی

اهداف کلی درس کارآفرینی تربیت دانش‌آموزان کارآفرین می‌باشد که از طریق آن در مسیر شغلی آینده خویش به جای اینکه به دنبال استخدام و حقوق بگیری باشند، خودشان به عنوان راه‌اندازان کسب و کار، علاوه بر ایجاد شغل برای خود و دیگران، رفاه و ثروت را نیز در جامعه افزایش دهند. انتظار این نیست که همه دانش‌آموزان از طریق این درس کارآفرین شوند، بلکه با شناختی که از نقش و اهمیت کارآفرینان در جامعه پیدا می‌کنند؛ در نقش کسانی که در آینده نقش‌های متفاوتی را در جامعه خواهند گرفت منابع حمایتی لازم را برای آنان فراهم کنند. بر اساس این، برنامه درسی کارآفرینی به دنبال تحقق چنین اهدافی است که در سه سطح قابل دستیابی است :

۱- اهداف شناختی

۱/۱- شناخت موفقیت و عوامل مؤثر بر آن

۱/۲- کارآفرینی به عنوان یک شغل

۱/۳- شناخت خصوصیات و ویژگی‌های افراد کارآفرین

۱/۴- شناخت کسب و کار و راه‌اندازی آن

۱/۵- شناخت نحوه اداره (مدیریت) کسب و کار

۱/۶- کسب دانش لازم درباره طرح کسب و کار

۲- اهداف نگرشی

۲/۱- ایجاد علاقه به موفقیت و تمایل برای رسیدن به آن

۲/۲- علاقه مندی به شغل کارآفرینی

۲/۳- علاقه مندی و تمایل به کارآفرینان

۲/۴- ایجاد تمایل به کسب و کار و راه‌اندازی آن

۲/۵- ایجاد علاقه و توجه به مدیریت کسب و کار

۲/۶- ایجاد علاقه به نوشتن طرح کسب و کار

۳- اهداف مهارتی

۳/۱- توانایی برنامه‌ریزی برای موفقیت

۳/۲- توانایی برنامه‌ریزی مسیر شغلی کارآفرینی برای خود

۳/۳- توانایی تشخیص کارآفرینی و کارآفرینان

۳/۴- توانایی راه‌اندازی کسب و کار

۳/۵- توانایی اداره (مدیریت) کسب و کار

۳/۶- توانایی تدوین طرح کسب و کار

در تدریس کارآفرینی نه می‌توان انتظار داشت و نه تدریس، باید این توهم را ایجاد کند که صرفاً حفظ مطالب کتاب و انجام مجموعه‌ای از فعالیت‌های روزمره و قبولی در امتحانات، غایت و نهایت وجود این ماده درسی است. دانش‌آموزان باید اصول، ارزش‌ها و هنجارهای کسب و کار را یاد بگیرند، نه اینکه خوب بازگو کنند، بلکه باید قادر باشند این ارزش‌ها را درونی کرده و با شکل‌گیری نگرش کارآفرینانه به آن عمل نمایند. برای چنین یادگیری ارزش‌مدار، عمیق و مداوم توجه به دو نکته ضروری است:

اولاً باید کتاب را به عنوان یک وسیله و نه هدف دانست. یعنی اینکه ما به کتاب به عنوان وسیله‌ای برای یادگیری عمیق مفاهیم کارآفرینی نگاه می‌کنیم. کتاب و موضوعات مطرح شده در آن به ما می‌گویند که این موضوعات دارای اولویت هستند و دانش‌آموزان باید آنها را یاد بگیرند. اما چگونگی دانش‌آموزی این مطالب، موضوع نکته دوم است که آن حساسیت و اهمیت فوق‌العاده زیاد نقش معلمین است. اگر دانش‌آموز و کتاب را در دو طرف یک رابطه متقابل در نظر بگیریم، معلم عامل ارشاد کننده‌ایست که در غنی کردن این رابطه و تفهیم عمیق مطالب کتاب به دانش‌آموزان نقشی تعیین کننده دارد. یک معلم خوب اگر از روش‌ها و شیوه‌های تدریس و یادگیری مناسب استفاده کند و صلاحیت‌های شخصیتی مناسب را دارا باشد، می‌تواند دانش‌آموزان را به خودش علاقه‌مند کرده و بسیاری از مفاهیم مرتبط با کسب و کار و کارآفرینی را بیاموزد و مطمئن باشد که این مفاهیم را عمیقاً فرا گرفته‌اند.

موضوعات و مفاهیم کارآفرینی به گونه‌ای است که معمولاً دانش‌آموزان با مطالب آن بالنسبه آشنا هستند و در زندگی روزمره خود با آنها در تماس می‌باشند. اما این آشنایی سطحی، در هم ریخته و فاقد روال منطقی است. بنابراین جهت یادگیری بیشتر این درس بایستی به نکاتی توجه نمود که مهم‌ترین آنها به شرح ذیل است:

- ۱- ایجاد انگیزه و علاقه در دانش‌آموزان و آماده ساختن آنها برای شناخت و مواجه شدن با دنیای کسب و کار.
 - ۲- ایجاد توانایی‌های لازم در دانش‌آموزان برای تجزیه و تحلیل موضوعات مرتبط با کسب و کار و کارآفرینی
 - ۳- آشنا نمودن هرچه بیشتر دانش‌آموزان با فرایند راه‌اندازی کسب و کار و کارآفرینی و توسعه آن
- مسلماً موارد بالا در کتاب درسی نیز رعایت شده است، ولی از آنجایی که کتاب برای دانش‌آموزان سراسر کشور با وجود تفاوت‌های صنعتی، کشاورزی، خدماتی و فناوری به صورت یکسان تألیف شده است، لزوماً دارای محدودیت‌هایی از نظر ارائه مطالب می‌باشد. درحالی که معلمین از این نقطه نظر کاملاً آزادند تا با توجه به خصوصیات محلی، منطقه‌ای و استانی از نظر اقتصادی و پتانسیل‌های موجود در آن موضوعات مطرح شده در کتاب را بر اساس امکانات و توانایی‌های هر منطقه به دانش‌آموزان ارائه نمایند.

پیش از آنکه موضوع اصلی مورد نظر ما یعنی روش تدریس و یادگیری دو عنصر مهم در آموزش و پرورش است و با گذشت زمان شیوه‌های جدیدتر، مؤثرتر و جالب‌تری ابداع می‌گردد که کار تدریس را روان‌تر، سهل‌تر و عمیق‌تر می‌نماید. به همین دلیل مروجی اجمالی به دو واژه «یادگیری» و «تدریس» خواهیم داشت. اما همانگونه که قبلاً ذکر شد، ویژگی‌های شخصیتی معلم عاملی حتی مهم‌تر از انتخاب بهترین شیوه تدریس است، اگر یک معلم از نظر ویژگی‌های شخصیتی صلاحیت کافی نداشته باشد، تا حد تکرار کننده حرف‌ها و کلمات بی روح تنزل می‌یابد و به کارگیری پیشرفته‌ترین روش‌های تدریس و اطلاع کافی از اصول یادگیری نیز کمکی به او نخواهد کرد.

ج) یادگیری و تدریس کارآفرینی

یادگیری را به گونه‌های متفاوت تعریف کرده‌اند. با جمع بندی تمام این تعاریف می‌توان گفت که: یادگیری کسب دانش درباره موضوعی یا کسب مهارتی به کمک مطالعه یا تجربه یا آموزش است. اگر بخواهیم به نحو تخصصی‌تری یادگیری را تعریف کنیم باید بگوییم یادگیری تغییری نسبتاً دائمی در رفتار است که بر اثر تمرین و تجربه حاصل شده باشد. منظور از تدریس نیز پیش بردن، تسهیل و مهیا کردن شرایط یادگیری توسط معلم است. پویای یادگیری در حوزه کارآفرینی شباهت‌های زیادی با یادگیری در سایر حوزه‌های علمی دارد. اما می‌توان یادگیری کارآفرینانه را از یادگیری سایر علوم متفاوت دانست، زیرا موضوعات کارآفرینی با انسان‌ها و محیط سر و کار دارند و بالطبع از پیچیدگی‌ها و قانونمندی‌های خاصی برخوردار است. علاوه بر آن کارآفرینی موضوعی بین رشته‌ای است که از علوم مختلفی چون روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، اقتصاد و مدیریت بهره می‌گیرد. مطالعه زندگی کارآفرینان نشان می‌دهد که آنها دائماً در حال یادگیری هستند. کارآفرینان همواره به دنبال این هستند که چگونه می‌توان امور کسب و کار را به بهترین صورت انجام داد. کاوشگری و جستجوی فرصت‌های کسب و کار آنها را افرادی می‌سازد که به صورت مستمر یادگیرنده هستند. به همین دلیل در این درس معلمین باید به دنبال هدایت فراگیران جهت یادگیری کارآفرینی باشند تا اینکه صرفاً انتقال دهنده و آموزش دهنده محتوای کتاب باشند. براساس تفاوت‌های بالا کارآفرینی دارای ویژگی‌هایی است که سایر علوم کم و بیش فاقد آن هستند. این ویژگی‌ها عبارتند از:

۱- **جامعه آزمایشگاه کارآفرینی:** اگر در علوم فنی و تجربی برای پیشبرد تدریس و ایجاد سهولت در تفهیم مطالب از محل‌های سرپشته‌ای به نام آزمایشگاه و کارگاه و مواد آموزشی معین و مشخصی استفاده می‌کنند، در کارآفرینی جامعه و تمام کسب‌وکارهای موجود که همواره با آنها درگیر هستیم را می‌توان به عنوان آزمایشگاه کارآفرینی دانست. دانش‌آموز با بی‌نهایت وسایل کمک آموزشی مواجه است، مصداق هر مفهوم کارآفرینی را به راحتی می‌تواند بیابد و در واقع باید دانش‌آموزان را تشویق کرد تا سعی نمایند مطالبی را که در کلاس فرا می‌گیرند، در آزمایشگاه جامعه محک بزنند و آن را با واقعیات کارآفرینی تطبیق دهند و موارد صدق و احیاناً خلاف آن را دریابند و در این راه وسایل ارتباط جمعی و رایانه‌ها کمک موثری می‌تواند باشد (مراجعة به یک فیلم و گزارش درباره کارآفرینی، برنامه‌های مختلف تلویزیونی درباره کسب و کار و سایت‌های اینترنتی).

۲- **تأثیر خصوصیات و ویژگی‌های شخصیتی معلم در تدریس کارآفرینی:** معلمان همواره در کنار نقش آموزشی، نقش تربیتی و الگو بودن را نیز برای دانش‌آموزان ایفاء می‌کنند. بنابراین دانش‌آموزان انتظار دارند که ویژگی‌ها و خصوصیات که برای کارآفرینان ذکر می‌گردد در معلمین خویش نیز ببینند. همانگونه که قبلاً نیز اشاره گردید می‌توان با اندکی تغییر در رویه‌ها و نگرش‌های موجود، روحیه و ویژگی کارآفرینی را در خود افزایش داد.

۳- **پویایی کارآفرینی:** برخلاف بعضی علوم دیگر، برخی از مفاهیم و موضوعات کارآفرینی را معمولاً نمی‌توان به عنوان یک اصل متحقق و نسبتاً ثابت عرضه کرد. سرعت تغییرات در دنیای کسب‌وکار و کارآفرینی، جابجایی اولویت‌های دولت‌ها و حساسیت بازار به گونه‌ای است که معلمین باید در جریان تازه‌ترین تغییرات و دگرگونی‌های کسب‌وکار باشند، تا بتوانند تدریس خود را بر واقعیات منطبق سازند. کتاب درسی کارآفرینی گاه ممکن است از آمار، اطلاعات و تغییرات دنیای کسب‌وکار عقب باشند. مسائلی که در کتاب مطرح می‌شود، حداقل یک سال با زمان تدریس فاصله دارد. در این فاصله زمانی ممکن است بسیاری از الگوهای کسب‌وکار تغییر یافته باشند، شرکت‌های جدیدی تأسیس و یا حذف شده باشند، آمارها عوض

شده و یا تحولاتی در سطح ملی و بین المللی رخ داده باشد. در اینجا است که معلمان با اطلاع از آخرین تغییرات و دگرگونی‌ها خواهند توانست این نقیصه کتاب را جبران نمایند.

۴- اهداف کلی

مخاطبین : دانش‌آموزان دبیرستان

مدت دوره : یک سال تحصیلی

ویژگی‌ها : دوره توسط معلم تدریس شده و جلسات آموزشی و تعاملی با هدایت معلم برگزار می‌شود.

هدف اصلی : تجهیز دانش‌آموزان کار دانش جهت شناخت خود، کسب دانش و مهارت برای اینکه خویش فرمایی و صاحب کسب و کار شدن را به عنوان مسیر شغلی پایدار برای خود در نظر بگیرند.

اهداف عمومی

۱- آشنایی با موفقیت و راه‌های رسیدن به آن

۲- یادگیری برنامه‌ریزی مسیر شغلی کسب و کار محور

۳- شناخت مفاهیم کسب و کار و کارآفرینی

۴- شناخت مهارت‌هایی که در کارآفرینی نقش داشته و یادگیری نحوه پرورش آنها در خود

۵- شناخت ملزومات اساسی برای راه‌اندازی کسب و کار

۶- یادگیری بازاریابی و راه‌های توسعه کسب و کار

۷- آشنایی با امور مالی کسب و کار

۸- یادگیری مدیریت کسب و کار

۹- یادگیری نحوه تدوین طرح کسب و کار

د) انتخاب روش آموزش کارآفرینی

امروزه در یادگیری تأکید بر روش‌های فعال می‌باشد. یادگیری فعال با استفاده از روش‌های تعلیم و تربیت ممکن می‌شود که در این نوع شیوه تدریس نقش تعلیم‌دهنده به‌مثابه هدایت‌گر و راهنمایی شاگرد و مشارکت با او در جریان یادگیری است؛ برای مثال فراگیران طریقی عملی درباره بازاریابی کسب و کارهای کوچک می‌گیرند و در طی آن ۱- مفاهیم و تئوری‌ها در عمل کاربرد دارند؛ ۲- مفاهیم از طریق درگیری در فعالیت‌هایی مربوط به کسب و کار، استخراج و استنباط می‌شوند و شکل می‌گیرند؛ یعنی یادگیری از طریق انجام دادن، حل مسئله و درک و شناسایی فرصت‌های کسب و کار ممکن می‌شود که این الگوی واقعی و طبیعی زندگی کارآفرینانه است. این نوع یادگیری، فراگیر محور است؛ به‌طوری‌که فراگیران را قادر می‌سازد که خودشان را بهتر برای ایجاد و اداره کسب و کار در شرایط عدم قطعیت و پیچیده آماده کنند.

یادگیری با اهداف کارآفرینانه، فراگیران را قادر می‌سازد تا از نظر اقتصادی در آینده خودکفا شده و موفقیت‌آمیز عمل کنند. این نوع یادگیری فارغ التحصیلانی را پرورش می‌دهد که می‌توانند در هر زمینه‌ای نوآورانه عمل کنند، فرصت‌ها را شناسایی و حتی خود فرصت‌ها را ایجاد کرده، خط‌پذیر باشند، اتخاذ تصمیم کنند، مشکلات را تجزیه و تحلیل کنند و یافته‌هایشان را به وضوح و به‌طور اثربخش با دیگران در میان بگذارند. این مهارت‌ها و توانایی‌ها، برای راه‌اندازی و توسعه

کسب و کار لازم و ضروری هستند؛ خواه این کسب و کار برای خودشان باشد یا اینکه برای سازمان دیگری کار کنند. علاوه بر این، امروزه کارفرمایان به دنبال و در جست و جوی افرادی هستند که تنها در دانش و مهارت خاصی مهارت ندارند، بلکه باید قادر باشند به صورت فعالانه واکنش نشان دهند و توانا باشند مسائل و مشکلات را شناسایی کنند و به طور خلاقانه و مستقل به آن پاسخ و عکس العمل نشان دهند.

مربی در آموزش کارآفرینی نقش آموزش دهنده و راهنمایی کننده را در فرایند یادگیری و مشارکت ایفا می کند و اساساً بر ارائه آگاهی با روش های مختلف که فراگیران کارآفرینی را درک نمایند؛ استوار است. یک عامل مهم که موفقیت یا شکست دوره های آموزش کارآفرینی تا حد زیادی به آن بستگی دارد، درک صحیح مربیان از توانایی ها و مهارت های فراگیران می باشد. استفاده از افراد بیرون یعنی افرادی که تجربه کارآفرینی در کسب و کار دارند، در آموزش کارآفرینی خیلی مهم و اساسی است؛ زیرا فراگیران نیاز دارند که از تجربه افرادی که در دنیای واقعی کسب و کار دارند به عنوان الگوی نقش، استفاده کنند.

حال، با توجه به ویژگی هایی که ذکر شد بدیهی است که نمی توان بدون توجه به امکانات و واقعیات و با نادیده گرفتن ویژگی های کارآفرینی یکی از شیوه های یادگیری و تدریس را که در کتاب های روش تدریس ذکر شده است مانند یک راهنمای آشپزی به کار گرفت و موفق هم بود. واقعاً هدف این نیست که معلم به دلخواه خود و با صرف نظر از واقعیات یکی از شیوه ها را برگزیند و دقیقاً آن را با تمام جزئیات در کلاس پیاده نماید. انتخاب و به کار بستن حساب نشده یک شیوه تدریس ممکن است منجر به تأکید بیش از حد بر بعضی عناصر و غفلت از عناصر دیگر گردد. آنچه که فوق العاده مهم است، رعایت ویژگی های ذکر شده کارآفرینی در روش تدریس انتخابی است. بنابراین یک شیوه تدریس به تنهایی قادر نیست این ویژگی ها را منعکس نماید، می توان تلفیقی از چند شیوه تدریس را به کار گرفت.

روش های تدریس که در اینجا معرفی می شوند، صرفاً الگوهایی برای تدریس بهتر هستند و همیشه می توان عناصر یا بخش هایی به آن افزود یا از آنها کاست. به هر حال غرض این است که ارائه مطالب و موضوعات درسی به نحوی انجام شود که بهترین بازده را داشته باشد. اما قبل از انتخاب یک شیوه تدریس و قبل از شروع به کار و در ابتدای سال تحصیلی یک معلم خوب باید دانش آموزان خود را بشناسد و بداند که در کلاس درس با انسان هایی سر و کار دارد که دارای ویژگی ها و خصوصیات هستند که در برابر محرکات مشابه واکنش های متفاوتی نشان می دهند. از اینرو یکی از عوامل مؤثر در کیفیت تدریس شناخت و برقراری ارتباط با دانش آموزان کاردانش و نتیجتاً فعال نمودن قوای ذهنی و جسمی آن هاست. جهت برقراری ارتباط با دانش آموزان شناخت ویژگی ها و خصوصیات آن ها با توجه به سنین و شرایطی که در آن قرار دارند لازم و ضروریست. دوره نوجوانی سرشار از انرژی و پتانسیل می باشد. چنانچه این انرژی ها در مسیر درست هدایت نشود مقاومت ها و مشکلاتی را برای برقراری ارتباط و یادگیری ایجاد خواهد نمود. بنابراین معلمین باید با اعطای مسئولیت و تشویق به دانش آموزان، مطالب و محتوای آموزشی را برای دانش آموزان جذاب تر نماید.

در سطور ذیل می کوشیم با ارائه مثال هایی از کتاب کارآفرینی طریقه کاربرد روش های مختلف یادگیری و تدریس را نشان دهیم. اما ذکر این نکته لازم به نظر می رسد که در اینجا بحث ما پیرامون روش هایی است که در کارآفرینی بیش از سایر رشته ها معمول و متداول هستند^۱.

به طور کلی از روش های مختلفی برای یادگیری و آموزش کارآفرینی می توان استفاده کرد. در اینجا به مهم ترین آنها

اشاره می‌گردد :

- بحث و گفتگو در فرایند تدریس و یادگیری
 - گوش دادن به سخنرانی یک فرد در ارتباط با کسب و کار و پرسش و پاسخ
 - ارائه سخنرانی توسط فراگیران درباره موضوعات مختلف کارآفرینی
 - تماشای فیلم و بحث و بررسی درباره آن
 - کار عملی در زمینه‌های مختلف کارآفرینی
 - تدوین و نوشتن تحقیق توسط دانش‌آموزان
 - برنامه‌های شبیه سازی کامپیوتری
 - بررسی مطالعات موردی واقعی به صورت گروهی
 - گردش و بازدید از کسب و کار و ارائه گزارش
 - ایفای بازی و نقش‌های مختلف کارآفرینانه
 - ارائه خدمات مشاوره‌ای برای فراگیران توسط افراد حرفه‌ای
 - کارکردن دانش‌آموزان در محیط واقعی کسب و کارها به صورت کارورزی
 - روش حل مسأله کسب و کار و کارآفرینی
 - نوشتن گزارش توسط دانش‌آموزان درباره کارآفرینی
- در تمام روش‌های فوق تأکید بر فعال بودن دانش‌آموزان می‌باشد. بنابراین مطابق با اهداف، شرایط و مخاطب مورد نظر، از روش‌های فوق در موقعیت یادگیری می‌توان استفاده نمود. در فصل‌های مختلف این کتاب متناسب با موضوع درس به فرایند و نحوه اجرای هر کدام از روش‌های تدریس اشاره خواهد شد.

هـ) ارزشیابی

بدون شک اهداف نظام‌های آموزشی با توجه به شرایط فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه مرتباً دستخوش تغییرات بسیاری می‌شود که لازم است این اهداف متناسب با شرایط زمانی و مکانی تعدیل شوند. لذا برای دستیابی به این منظور می‌بایستی این اهداف به‌طور مستمر و در فواصل زمانی مشخص مورد ارزشیابی قرار گیرند تا بتوان در راستای ارتقاء کیفیت و برآوردن نیازهای فرد و جامعه گام‌های مؤثری برداشت.

منظور از ارزشیابی دانش‌آموزان مشخص کردن پیشرفت تحصیلی و اندازه‌گیری میزان یادگیری آنهاست. معیار قضاوت درباره آنها هدف‌های آموزشی هستند. ارزشیابی پیشرفت تحصیلی تعیین می‌کند که دانش‌آموزان تا چه اندازه به هدف‌های آموزشی دست یافته‌اند و یا از آن فاصله دارند. ارزشیابی با دادن بازخوردی سودمند به دانش‌آموزان به آنان امکان خودارزیابی می‌دهد. ارزشیابی با فرایند آموزش در هم تنیده است و در هر زمان برای هدفی مشخص طراحی و اجرا می‌شود. بر این اساس ارزشیابی به سه نوع تقسیم می‌شود :

هدف از ارزشیابی آغازین آگاهی از پیش دانسته‌ها و نیازهای آموزشی دانش‌آموزان است. این آگاهی برای گروه‌بندی و تعیین سیاست و چگونگی روش تدریس، ضروری است. در ارزشیابی مستمر بازخورد فعالیت‌های آموزشی به دانش‌آموز و معلم باعث ایجاد انگیزه، اصلاح و بهبود یادگیری می‌شود. ارزشیابی پایانی برای دادن نمره و قضاوت درباره اثربخشی برنامه معلم و فعالیت دانش‌آموز انجام می‌شود.

روش‌های ارزشیابی

در درس کارآفرینی انتظار این است که به جای حفظ کردن به درک موضوع و یافتن راه‌حل‌ها بپردازند. بنابراین انجام فعالیت مستمر و ارزشیابی آن نقش مؤثری در این راه ایفا خواهد نمود. در ارزشیابی مستمر و پایانی جنبه‌های مختلفی را می‌توان سنجید :

حیطه شناختی : هدف‌های شناختی با آنچه فراگیر باید بداند و بفهمد سروکار دارد. در این حیطه، هدف‌ها از ساده‌ترین سطوح شناخت به پیچیده‌ترین و از امور ذاتی محسوس به امور معنوی و غیرمحسوس تنظیم شده است. این هدف‌ها شامل ۶ سطح به شرح زیر است :

- ۱- دانش ۲- فهمیدن ۳- به کار بستن ۴- تجزیه و تحلیل ۵- ترکیب ۶- ارزشیابی و قضاوت.
- به طور کلی هدف‌هایی را شامل می‌شود که با یادآوری دانش و رشد توانایی‌ها و مهارت‌های ذهنی سروکار دارند. سنجش و ارزشیابی این حیطه را با سؤالات مختلفی می‌توان سنجید. نمونه‌ای از این سؤالات در پایان هر درس آمده است.
- حیطه عاطفی :** آن قسمت از هدف‌های آموزشی هستند که با نگرش‌ها، عواطف، علایق و ارزش‌ها سروکار دارند.
- سطوح یادگیری در این حیطه به پنج طبقه تقسیم می‌شوند : ۱- دریافت و توجه کردن ۲- پاسخ دادن ۳- ارزش گذاری ۴- سازماندهی ارزش‌ها ۵- تبلور ارزش‌های سازمان یافته در شخصیت
- هدف‌های این حیطه تغییرات حاصل در علاقه و نگرش‌ها و ارزش‌ها، رشد ارج‌شناسی و سازگاری را نشان می‌دهد.
- ارزشیابی علاقه معمولاً به صورت سؤالات غیرمستقیم مطرح می‌شود. مثلاً در درس برنامه‌ریزی مسیر شغلی به جای اینکه بپرسیم آیا به راه‌اندازی کسب و کار علاقه داری؟ باید سؤال را به این صورت مطرح نماییم : در آینده دوست دارد چه کاره شود؟

حیطه روانی - حرکتی : این حیطه شامل مهارت‌های عملی در زمینه‌های برقراری ارتباط، خرید و فروش، فنی و حرفه‌ای، امثال آنها است که سطوح زیر را در بر می‌گیرد :

- ۱- مشاهده و تقلید ۲- اجرای عمل بدون کمک ۳- دقت در عمل ۴- هماهنگی حرکات ۵- عادی شدن عمل.
- پس هر فعالیتی که علاوه بر جنبه روانی دارای جنبه جسمانی و مهارتی هم باشد در این حیطه قرار می‌گیرند. به عنوان مثال برای سنجش توانایی فروش و بازاریابی فرد می‌توان نمونه محصولاتی را به وی داد و از او درخواست کرد که آنها را

بفروشد. مهارت در برقراری ارتباط و فروش موفقیت آمیز نتیجه استفاده از تمام توانایی های ذهنی و کلامی فروشنده است.

فعالیت های خارج از کلاس : فعالیت هایی هستند که بر اساس اهداف برنامه درسی طراحی می شوند و تا حدودی پیچیده تر از تکالیف معمولی هستند و شامل موارد زیر می شوند :

جمع آوری اطلاعات از طریق مصاحبه با فرد، فروش نمونه محصول در بازار، انجام تحقیقات بازاریابی.

ارزشیابی پایانی : ارزشیابی پایانی در درس کارآفرینی علاوه بر مسائل دانشی و نظری به طرح کسب و کار نیز ختم می شود. به طور کلی خروجی این دوره در کنار دانش و مفاهیمی که در ارتباط با کسب و کار یاد گرفتند، طرح کسب و کار است. دانش آموزان بایستی بر اساس ایده، توانایی، رشته تحصیلی و علاقه خود بتوانند یک طرح کسب و کار بنویسند که قابل اجرا باشد. هر چند که طرح کسب و کار در پایان کتاب آمده است، اما می توان از اواسط ترم هم شروع کرد و از دانش آموزان خواست اطلاعات لازم برای اجرای طرح کسب و کار را به دست آورند.